

egész hazai olvasóközönség szempontjából. Elismerés és köszönet illeti a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárt is, amely módot adott e hatalmas bibliográfia kiadására.

HERVAY FERENC

A múlt magyar tudósai. Főszerk. Ortutay Gyula. (Harmadik gyűjtemény. 11—15. köt.) Bp. 1972. Akadémiai Kiadó.

A Magyar Tudományos Akadémia 1970-ben megindult tudománytörténeti kiadványsorozatának (ismertetésük a *Magyar Könyvszemle* 1971. évi 4. sz. és 1973. évi 1. számában jelent meg) harmadik gyűjteménye — az eredeti programnak megfelelően — a különböző szaktudományok közül a nyelvtudomány, a néprajz, a kémia és az orvostudomány öt kiválóságát mutatja be.

A magyar nyelv-művelés megalapozójának, RÉVAI Miklósnak (1750—1807) életművét ÉDER Zoltán avatott tolla ismerteti. Pályája a polgárosodás jegyében kifejlődő magyar felvilágosodás korára esik. Viszonytagyos életében volt szerzetes-tanár, főúri nevelő, vezet rajziskolát, újságíró az első magyar nyelvű újságnál, a *Magyar Hírmondónál*, míg élete végén elnyeri a pesti egyetem magyar nyelv- és irodalom katedrját. Bécsben fontos esemény, amely munkásságára is kihat, ismeretsege DENIS-vel, a Teréziánium könyvtárosával, emlékezetet versben is megörökítette. Részünkre az is érdekes adalék, hogy RÉVAI használta a „könyvtár” szót először egyik versben, amit addig és még később is könyvesház vagy könyvház-nak neveztek. A magyar régiségek és költemények gyűjteményes kiadása mellett irodalomtörténetünk a magyar időmértékes verselést meghonosító triász tagjaként őrzi. Legfőbb érdeme, hogy nyelvemlékeinket elemezve elsőként alkalmazta a nyelvtörténeti módszert és újításával külföldi viszonylatban is a történeti nyelvtudomány egyik megalapítója lett. Diakronikus vizsgálati módszere és a szóelemzés általa megalkotott elve a mai magyar helyesírásunknak is alapjai. Kevésbé ismertek kezdeményezései a természettudomány kibontakoztatására. Ő írta az első városépítési tankönyvet magyarul, írt a mezei gazdaságról és lefordította MAKÓ Pál latin villamosságtani könyvét és mindezekkel hozzájárult a természettudományos magyar nyelv megteremtéséhez.

A sorozat másik kötetében a modern magyar nyelvtudomány kiemelkedő alakja, GOMBOCZ Zoltán munkásságának megörökítésére tanítványa és tudóstársa NÉ-

METH Gyula egyéni formát választott. Közös kutatási területük, a régi honfoglaláskori török-bolgár jövevényszavaink vonatkozása keretében GOMBOCZ tudományos karakterének tárgyilagos rajzát adja. Kiemeli ítéllőképességét, mellyel az összegyűjtött adatok filológiai megtisztítását és nyelvtörténeti értékelését végezte. MELICH Jánossal közösen megteremtí a magyar nyelvtudomány legnagyobb és legfontosabb vállalkozását, a világviszonylatban is kiváló *Magyar Etymológiai Szótár-t*. Korai halála következtében sajnos e remekmű töredékében dolgozhatott (1. füz. 1914 — 11. füz. 1934.). A könyv második részében a szerző visszaemlékezésében az Eötvös Loránd alapította „Báró Eötvös József Collegium”-ról fest érzéletes képet, melynek GOMBOCZ 1928-tól igazgatója volt.

A magyar folklorisztika kiemelkedő alakját, SEBESTYÉN Gyulát (1864—1946) DIÓSZEGI Vilmos mutatja be. Mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárosa kezdi pályáját, külföldi könyvtárakban kutat a magyar nyelvemlékek után. Kiadja a honfoglalás mondáit, gyűjti a regös énekeket, népszokásokat. Később a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának vezetője, megszervezi és kiépíti a néprajztudomány társadalmi gyűjtőhálózatát, mint a Folklore Fellows magyar osztályának elnöke élénk nemzetközi kapcsolatok tart fenn. Közvetlen halála előtt egy hatalmas köre rovásjelekkel felvésette a rovásírás megfejtésének történetét, a kő a szepezdí múút mentén a Balaton-part egyik nevezetessége. A szerző SEBESTYÉN értékelésére ORTUTAY Gyula megállapítását idézi: „Könyvei, tanulmányai a magyar folklór maradandó értékei közé tartoznak, ha nem is egy feltevését, állítását meghaladta az idő.”

A természettudományok közül Magyarországon a kémia volt az első, melyet tudományosan műveltek. SZABADVÁRY Ferenc a szakember biztonságával vetíti elének a hazai kémia egyik megszervezőjének és korszerűsítőjének, THAN Károlynak (1834—1908) alakját és munkásságát. Mint az első és jó ideig egyetlen kémiaprofesszor a pesti egyetem katedrján a vegyész generációit neveli és kimagasló érdeme, hogy a modern kémia tanítását és kutatását megszervezte. Professzorságának 48 esztendeje alatt olyan iskolát létesített, amely alkotóan tovább művelte ezt a tudományt. Mint tudósnak is a jelentősége az országhatárokon túlnőtt. Az analitikai, a szervetlen, az általános és fizikai-kémia terén sokrétű kutatómunkát folytatott, jó néhány eredménye máig érvényes. Első fontos sikere a karbonilszulfid felfedezése

(1867), legjelentősebb műve *A kísérleti kémia alapjai* c. könyve, melynek szervetlen kémiai része ma is hasznos információt nyújt, holott 80 éve jelent meg. „Ha ez a könyv nem magyarul, hanem egy világnyelven íródott volna, biztosra veszem, hogy a kémiatörténet az egészen nagy könyvek között tartaná számon” — állapítja meg a szerző, aki a kérdés jeles szakembere.

A gyűjtemény utolsó kötetében BABICS Antal orvosprofesszor halálával és megbecsüléssel emlékezik nagy tanítómesterére ILLYÉS Gézára (1870–1951), aki európai viszonylatban is az urológiai sebészet úttörője volt. A vesevezeték röntgenábrázolásának és a vesevizsgálat új módszerének, a pyelographiának kidolgozásában elévülhetetlen érdemei vannak. Már 1900-ban Röntgen-fényképeket alkalmaz és bizmut-por javaslatával a ma is használatos rendkívül fontos vesediagnosztikai eljárás gondolatát ILLYÉS professzor vetette fel legelőször a világon. A Rókusban, majd a klinikán működő magyar sebészprofesszor urológiai iskolájába a külföldiek tanulni járnak. *Urológia* c. tankönyve (1932) ábráival, szép kiállításával, elsősorban tartalmi gazdagságával a magyar orvosi irodalom standard munkája. Tanítványi kapcsolatát, a tanítómesterrel töltött negyedszázad élményanyagát szép prózai erényeket csillogtató feldolgozásával Babics professzor könyve kiemelkedik a sorozat eddigi sikeres kötetei közül és talán legjobban megvalósítja a szerkesztők elgondolását; a mai tudós tisztelgését elődeik emléke előtt.

A következő gyűjteményben a kiadói tájékoztató szerint ACSÁDY Ignác, HUZELLA Tivadar, PIKLER Gyula, SAJNOVICS János és SCHAFFER Károly életműve és munkássága kerül bemutatásra az Akadémiai Nyomdának a tartalomhoz illő bibliofil kiadásában.

MÓRA LÁSZLÓ